

А. А. Колупаєва, Л. М. Наконечна

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ: ВИБІР БАТЬКІВ

м. Харків

УДК 376-056.2/3(036)
К 60

Схвалено для використання в роботі
з дітьми з особливими освітніми потребами
(лист ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»
від 21.12.2017 р. № 21.1/12-Г-838)

ЗМІСТ

Якщо хочеш передбачити майбутнє — створи його сам	4
Цінуємо, підбадьорюємо, хвалимо, навчаємо та заохочуємо	10
Допомагаємо, підтримуємо, ініціюємо, беремо активну участь у навчанні своїх дітей. . .	17
Додатки	27

Колупаєва А. А.

К 60 Інклюзивне навчання: вибір батьків / А. А. Колупаєва, Л. М. Наконечна. — Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. — 56 с. — (Інклюзивне навчання).

ISBN 978-617-09-3796-4

Демократичні зміни в суспільному житті країни зумовили нове бачення, розуміння та переоцінку багатьох сталих положень. Як наслідок — на сучасному етапі однією з альтернативних форм здобуття освіти дітьми з особливостями психофізичного розвитку стало інклюзивне навчання, що передбачає перебування дитини з особливими потребами в масовому загальноосвітньому дошкільному чи шкільному закладі.

Матеріали цього посібника розкривають теоретичні і практичні питання інклюзивного навчання, враховують сучасні тенденції, передовий міжнародний та український досвід. Автори посібника надають корисні поради щодо забезпечення належних видів адаптації для дитини з особливими освітніми проблемами в навчальному закладі.

УДК 376-056.2/3(036)

© Колупаєва А. А., Наконечна Л. М., 2018

© ВГ «Кенгуру», 2018

© ТОВ Видавництво «РАНОК», 2018

ISBN 978-617-09-3796-4

ЯКЩО ХОЧЕШ ПЕРЕДБАЧИТИ МАЙБУТНЄ — СТВОРИ ЙОГО САМ

Вибір форми навчання дитини з особливими освітніми потребами є прерогативою батьків. Це право їм надають основні законодавчі освітні документи, зокрема закон України «Про освіту», в якому окреслено основні положення спеціальної освіти та інклюзивного навчання, що є провідною сучасною тенденцією в освіті дітей з особливими потребами. Зробити обґрунтований вибір щодо навчання дитини, яка має ті чи інші проблеми в розвитку, непросте рішення, і його слід приймати спільно з фахівцями інклюзивно-ресурсних центрів, що сьогодні створюються в Україні. Сьогодні саме фахівці інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ) мають змогу провести комплексне обстеження дитини з особливими потребами; визначити її слабкі та сильні сторони та надати відповідні рекомендації батькам щодо подальшого освітнього маршруту дитини (див. Додаток 1).

Якщо батьки, згідно з рекомендаціями фахівців, надали перевагу інклюзивному навчанню в закладі освіти поблизу місця проживання, необхідно, насамперед, звернутись до адміністрації закладу з метою з'ясування умов навчання, що їх мають створити для дітей з особливими освітніми потребами (безбар'єрний доступ — наявність пандусів або ліфта, ресурсної кімнати, де надаються додаткові послуги дитині різнопрофільними фахівцями, забезпеченість відповідними навчально-методичними та технічними ресурсами тощо (див. Додаток 2).

Батьки мають бути залучені до так званої шкільної команди, що має здійснювати супровід та надання допомоги дитині з особливими освітніми потребами під час її перебування в закладі освіти. Родині дитини з особливими освіт-

німи потребами слід зважати на те, що успіхи майбутнього школяра значною мірою залежать від їхньої участі у процесі інтегрування дитини в середовище однолітків. Саме батьки можуть повідомити про психологічну готовність дитини і бажання навчатись у закладі масового типу. Іноді діти з особливими освітніми потребами важко при звичаються до інклюзивного середовища. Одні з них є лідерами у спеціальних закладах як найкращі вихованці, мають, порівняно з іншими, досить високий рівень розумового та мовленнєвого розвитку, тому боліше переживають втрату лідерства, інші — вкрай гостро реагують на свою ваду, намагаються її всіляко приховати і тому на тлі здорових однолітків відчувають постійний стрес. Є й діти, які звикли до постійної уваги з боку вихователів, батьків, потребують надмірного опікування і у великому колективі почуваються загубленими і занадто сором'язливо поведуться, оскільки звикли до знайомих невеличких колективів і навчальних груп, де не більше 10 чоловік.

Таким чином, вирішення питання про інклюзивне навчання в кожному конкретному випадку потребує попереднього врахування багатьох факторів, у тому числі: різнобічну готовність дитини до навчання у школі та її бажання; можливість надання спеціальної корекційної допомоги в закладі; реальні можливості сім'ї надавати постійну необхідну допомогу дитині у процесі навчання.

Налагодження партнерських стосунків між батьками та всіма фахівцями, які працюють у навчальному закладі та надають допомогу дитині з особливими потребами, є першочерговим завданням. Паритетними мають бути стосунки між батьками здорових дітей та дітей, які потребують особливої уваги, оскільки проведені дослідження засвідчують, що інклюзивне середовище надає можливості для особистісного самовдосконалення, насамперед, звичайним школярам. Вони починають краще розуміти людей, які чимось не схожі на інших, мають змогу завжди надати допомогу тим, хто цього потребує, вчаться співчувати та оцінювати речі з позицій гуманності.

Діти з особливими потребами у звичайному шкільному середовищі безперечно потребують уваги, піклування з

боку оточуючих, однак варто зважати на те, що надмірне піклування може бути згубним. У сім'ях, де є бабусі й дідуся, які безпосередньо займаються вихованням дитини з обмеженими можливостями, часто панує культ дитини, що призводить до усунення будь-яких труднощів на її шляху, зокрема побутових. Дитину обмежують у виконанні соціальних функцій, відтак формуючи у неї споживацькі установки, зменшуючи можливості особистісного і пізнавального розвитку.

Слід зазначити, що сім'я, в якій виховується дитина з особливостями, потребує й особливої уваги. І це мають усвідомлювати і адміністрація школи, і педагоги, оскільки успішність інклюзивного навчання значною мірою визначається взаєминами, що склалися в сім'ї. Якщо в родині панує оптимістичний настрій, то впевненість у власних силах і можливостях притаманна і дитині. Повсякденне життя в сім'ї передбачає участь дітей з особливими потребами у всіх видах домашніх справ: прибирання, миття посуду тощо. Батьки при цьому мають бути терплячими, доброзичливими, однак не можна допускати всюдозволеності, відсутності будь-яких обмежень. Позитивна атмосфера в родині, захищеність батьківською любов'ю дає змогу бути вимогливими, але не конфліктними. Позитивні вчинки помічаються, оцінюються, підтримуються, негативні вчинки потребують обговорення і відповідної оцінки.

Під час зарахування до школи сім'я має займати активну позицію, надавати допомогу кваліфіковано та вміло, діяти педагогічно грамотно. Для цього необхідно часто зустрічатися з педагогами, обговорювати поведінку дитини, її проблеми та успіхи, спільно намічати перспективні плани, усвідомлюючи, що певна обмеженість життєдіяльності не повинна заважати працювати, спілкуватися, знаходити порозуміння. Значною мірою від сім'ї залежить особистісне становлення дитини, формування в неї умінь розуміти свої потреби, можливості та схильності. Прогнозовані ситуації вибору допомагають дитині усвідомити, чого саме вона хоче, чого бажає, що любить. Корисні розмови в невимушеній атмосфері про те, хто і який ти: добрий чи злий, спокійний чи рухливий та ін. Адже що краще людина знає себе,

то краще вона може скеровувати свою поведінку, змінювати її відповідно до ситуації. Особливу значущість має створення ситуації успіху у грі, трудовій діяльності, навчанні. Школярі з особливими освітніми потребами на перших етапах навчання мають отримувати посилені завдання, що відповідають їхнім можливостям, їм має надаватися допомога на основі спільної діяльності, детального пояснення. Ситуацію успіху в навчанні забезпечують не лише різноманітні форми діяльності, а й залучення до процесу навчання рухів, смакових, слухових, тактильних відчуттів, тобто забезпечення полісенсорної основи під час формування знань. Конкретні рекомендації з приводу навчання дітей з особливими освітніми потребами, особливо на перших його етапах, батьки мають одержати у фахівців. Наприклад, за навчання грамоти дитині з інтелектуальними порушеннями пропонується букву, що вивчається, зробити з кольорового паперу, з тіста; озвучити її: проспівати, прошепотіти, прокричати; викласти її з паличок, кольорових стрічок тощо. Батьки звертають увагу на те, що літери можуть бути схожими на будиночок (д), на яйце (о) тощо, демонструють це на наочному матеріалі, знаходять подібні до букв предмети вдома, пропонують це зробити дитині. Багаторазове повторення сприяє засвоєнню зорового образу букви. Виявляючи винахідливість, терпіння, батьки викликають позитивні емоції в дитини, на тлі яких і проходять заняття. Подібні вправи можна проводити і з цифрами, використовуючи телефон, номери квартир, тролейбусів. Різні види продуктивної діяльності (малювання, ліплення, конструювання) допомагають у запам'ятовуванні цифр, розрізненні їхньої конфігурації. Кубики, кружечки, палички викладаються у вигляді цифр, контурне зображення розфарбовується, заштриховується. Разом із мамою ліпляться цифри з тіста, викладаються цифрові аплікації. Ці вправи сприяють і розвитку дрібної моторики у першокласників з особливими освітніми потребами, оскільки недорозвинення або порушення рухливості пальців рук ускладнює формування навичок письма.

Навчання письма має починатися з малювання — улюбленого заняття майже кожного малюка. Саме з малюван-

ня починається формування так званої графічної навички, що з ускладненнями формується на перших етапах навчання майже у кожної дитини з особливими освітніми потребами. Координованість рухів, усвідомлення таких просторових понять, як «праворуч», «ліворуч», «угорі», «внизу», «посередині» тощо, викликають цікавість до завдань, сприяють формуванню повноцінного письма. Однак на початкових етапах оволодіння письмом писати краще олівцем: легше впоратися з натиском, завжди можна скористатися гумкою, що позбавить дитину відчаю та розчарувань. Для полегшення виконання вправ використовуються збільшені клітинки, їх можна накреслити самим або треба скористатися спеціально розробленими навчальними посібниками для дітей з особливими освітніми потребами («Зошит для дошкільника», «Готуємося до школи» та ін.).

Одним з головних завдань у навчанні школярів з особливими потребами є формування в них соціально-побутової компетентності, тобто знань про навколишній світ, про себе, про правила взаємодії із цим світом. Увага має бути акцентована не лише на формуванні вмінь читати та писати, а й на тому, чи знає школяр про призначення тих чи інших предметів, чи вміє ними користуватися, чи вміє або намагається обслуговувати себе.

На перших етапах навчання батьки мають самі створювати ігрові та навчально-ігрові ситуації, що стимулювали б відтворення різноманітних дій, сприяли б пізнанню нового, викликали б позитивні емоції у дитини.

Беручи активну участь у складанні індивідуальної програми розвитку і в оцінці її результативності, батьки спільно з педагогами визначають пріоритетні напрями у цій програмі. Зокрема, розвиток комунікативних умінь для всіх категорій дітей, які навчаються в інклюзивних умовах, має непересічне значення, оскільки залучення до повноцінної комунікації є одним із найважливіших і найскладніших завдань упродовж усього навчання. Вочевидь, консультаційні семінари, тренінги, на яких обговорюються ці питання, мають бути ініційовані батьками дітей, які потребують допомоги. Проведення таких заходів дасть змогу батькам усвідомити, що їхня дитина — не дитина з вадами, а ди-

тина зі своїми особливостями, відмінна від інших, зі своїм світосприйняттям, своїми засобами спілкування, мисленням. Батькам важливо усвідомлювати, що сім'я має жити повноцінним життям і сприймати ситуацію такою, як вона є, оскільки найбільшу допомогу може надати саме родина, те оточення, де займаються особистим зростанням, докладають зусиль, аби краще розуміти «особливу» дитину, відчувають взаємодопомогу та довіру.

Відкритість освітнього процесу у класах інклюзивного навчання передбачає міжособистісні контакти між батьками, педагогами, дітьми. Створювати та вдосконалювати їх вам допоможуть рекомендації та поради, надані у цьому посібнику.

ЦІНУЄМО, ПІДБАДЬОРЮЄМО, ХВАЛИМО, НАВЧАЄМО ТА ЗАОХОЧУЄМО

Найбільше ви зможете допомогти дитині, коли розумітимете та цінуватимете її сильні сторони та особливі потреби. Дитина стає більш упевненою і спокійною, коли розуміє свою особливість та значущість. Батькам слід шукати способи, як допомогти дитині усвідомити свою значущість, спираючись на сильні сторони та зважаючи на особливі освітні потреби.

Кілька порад, як це зробити:

- ✓ говоріть про поняття особливих потреб, про те, що це означає для навчання;
- ✓ давайте окремі поради, що допомогли б вашій дитині зрозуміти, що сприяє кращому її навчанню, наприклад: «Мені здається, що ти краще запам'ятовуєш інформацію, коли бачиш предмети»;
- ✓ якщо необхідно, пояснюйте своїй дитині результати оцінювання, щоб вона краще розуміла свої можливості та потреби, а також їхній зв'язок з навчанням та життям;
- ✓ пояснюйте, що кожна людина навчається зі своєю швидкістю та особливим підходом. Наприклад, одні діти навчаються краще, коли слухають пропонований їм матеріал, інші — коли читають його або бачать ситуацію на власні очі;
- ✓ використовуйте слова, що їх розуміє ваша дитина;

- ✓ наголошуйте на тому, що ваша дитина не лишається на самоті зі своїми проблемами. Їй зможуть допомогти батьки, вся родина, персонал школи;
- ✓ допомогу, що її отримуватиме ваша дитина, опишіть конкретно, реалістично та позитивно;
- ✓ пояснюйте, як потрібно реагувати на можливі образи від однолітків;
- ✓ проводьте рольові ігри, моделюючи можливі складні ситуації у школі;
- ✓ шукайте будь-яку підтримку та інформаційне забезпечення. Коли ваша дитина зростатиме, допомагайте їй робити це самостійно, щоб із часом вона могла обстоювати власні освітні потреби;
- ✓ заохочуйте дитину до активної участі в роботі шкільної команди;
- ✓ запевняйте дитину, що існує ціла низка можливостей для осіб з особливими потребами;
- ✓ давайте читати дитині книги, в яких описуються подібні проблеми. У дитячій літературі людські стосунки та різні життєві ситуації описуються яскраво та переконливо. Книжки допомагають дітям установлювати зв'язки між подіями та головними героями і проводити паралелі з їхнім власним життям. Саме завдяки цьому пом'якшується відчуття самотності, ізоляції. У житті діти можуть спиратися на моделі поведінки, запозичені з прочитаних чи прослуханих книжок.

Підбадьорюйте:

Після того як сім'я вперше дізналася, що в дитини є особливі потреби, їй знадобиться час для адаптації. Дитині також може бути нелегко в цей період. Підбадьорюйте її, більше звертайте увагу на її сильні сторони — це допоможе сформуванню рівноваги зі щойно виявленими проблемами. Здібності є в усіх дітей, їх потрібно лише виявити і розвивати.

Будьте готові допомагати дитині, але за найменшої можливості посилюйте її незалежність. Підбадьорюйте та заохочуйте дитину, щоб виховати в неї впевненість у собі.

Хваліть:

- ✓ «Ти дуже добре зробив ...»
- ✓ «Я бачу, що ти набагато краще вчишся, коли ...»
- ✓ «Я помітив покращення в ...»
- ✓ «Хочеш, попрацюємо разом над ...»
- ✓ «Я дуже ціную твою значну роботу та зусилля, витрачені на ...»
- ✓ «Чим я можу тобі допомогти?..»
- ✓ «Я бачу, ти добре попрацював над...»
- ✓ «Дякую, що ти ретельно виконав завдання...»

Заохочуйте до діяльності:

- ✓ складіть список усіх сильних сторін і потреб своєї дитини та часто користуйтеся ним;
- ✓ допомагайте вашій дитині висловлювати свої думки. Для зразка висловлюйте перед нею свої думки вголос;
- ✓ наголошуйте на позитивному: визначайте та формуйте сильні сторони своєї дитини. Створюйте ситуації, де ці сильні сторони можуть якнайкраще виявлятися. Визнання та похвала від інших утворюють міцне підґрунтя для набуття нових навичок. Уникайте порівнянь дитини з іншими дітьми, оскільки це нівелює унікальність кожної особистості;
- ✓ надавайте вашій дитині можливість навчитися нового — залучайте до занять спортом або рукоділлям. Дітям потрібно відчувати, що вони щось вміють;
- ✓ створюйте для своєї дитини та підтримуйте ситуації, в яких вона відчуватиме задоволення від допомоги іншим;
- ✓ допомагайте своїй дитині пишатися її походженням. Розкажіть їй про корені та історію вашої родини. Разом

досліджуйте своє родове дерево. Із цим знанням у дитини сформується глибоке відчуття самоідентифікації;

- ✓ формуйте стабільні зразки суспільної поведінки. Вони допоможуть дітям почуватися більш захищеними і успішно вирішувати низку соціальних проблем;
- ✓ удома прищеплюйте своїй дитині позицію «я можу», щоб вона впевнено випробовувала нові навички. Коли дитині не вдається досягати успіху, намагайтеся виробити в неї ставлення до цього як до навчання, а не як до поразок. Запитуйте: «Чого ти навчився?» або «Що ти зробиш по-іншому наступного разу?».

Навчайте дитину навичок прийняття рішень.

Упевненість приходить тоді, коли дитина має навички прийняття правильних життєвих рішень. Дітям потрібен певний набір таких навичок, аби приймати рішення в мінливих умовах.

Щоб допомогти своїй дитині вирішувати проблеми, застосуйте просту модель, зразок якої надається далі.

- Використовуйте стратегію заспокоєння — перед прийняттям рішення треба порадитися до десяти або поговорити самому із собою.

- Визначайте проблему. Нехай ваша дитина висловить існуючу проблему своїми словами. Можливо, вам треба поставити їй запитання, щоб допомогти у цьому.

- Формулюйте можливі шляхи вирішення. Не критикуйте жодну ідею.

- Обмежуйте варіанти, відкидаючи ті, що будуть незручними або непосильними для вашої дитини.

- Зважуйте всі «за» та «проти» тих варіантів, що залишилися, а потім вибирайте найкращий з них. Запитуйте: «Що буде, якщо ти спробуєш ось так?».

- Обговоріть, що слід робити для втілення цього рішення і як діяти в разі виникнення проблем.

- Після прийняття рішення дійте.

- Оцінюйте це рішення. Наскільки вдалим було прийняття рішення? Що наступного разу можна зробити по-іншому? Чого ви навчилися?

Моделюйте навички вирішення проблем своєї дитини. Обговорюйте шляхи співпраці та активної роботи з партнерами для пошуку взаємовигідних рішень.

Формуйте комунікативні навички.

Покращення комунікативних навичок дитини підвищує її шанси стати впевненою, незалежною та успішною дорослою людиною. Ефективні комунікативні навички дають змогу дітям висловлювати свої потреби та побажання, розвивати соціальні стосунки.

- Заохочуйте свою дитину висловлювати власні ідеї, почуття, думки та погляди, а самі уважно слухайте. У сім'ї обговорюйте події під час вечері, поїздок на машині, прогулянок або перед сном.
- Слухайте свою дитину. Додавайте кілька слів, щоб підбадьорити, заохотити до спілкування. Коли навички активного слухання моделюються вдома, дитина, ймовірно, повторюватиме їх під час свого спілкування з іншими.
- Заохочуйте дитину ставити запитання.
- Давайте дитині змогу спілкуватися з різними людьми: сусідами, членами родини, молодшими дітьми.
- Для тренування комунікацій у різноманітних ситуаціях використовуйте рольові ігри.

Стимулюйте дружні стосунки.

Дітям з особливими потребами можуть знадобитися підтримка та заохочення для налагодження дружніх стосунків. Взаємодіючи з іншими людьми, діти вчаться вирішувати свої власні конфлікти, розуміти суспільні рамки, здобувати повагу інших і розвивати чутливість до унікальних потреб інших людей.

- Обговорюйте елементи дружби — повагу, довіру, задоволення, прийняття тощо.
- Заохочуйте дітей запрошувати друзів додому.
- Запрошуйте друга вашої дитини на якусь сімейну подію.
- Організуйте групи або команди, до яких може приєднатися ваша дитина, — часто дружба виникає в організаціях, де в дітей є спільні інтереси.

- Заохочуйте дитину ставити запитання та демонструвати інтерес щодо інших людей.

Учіть обстоювати власні інтереси.

Самоадвокатство означає вміння висловлюватися та вживати активних дій для покращення ситуації. Уперше діти набувають навичок обстоювання власних інтересів під час спостереження, як це роблять за них батьки, шкільний персонал та ін. Чудовим способом підготовки дітей до звичної ролі самоадвокатства є моделювання ефективного та співробітницького обстоювання власних інтересів.

Діти, які набули навичок самоадвокатства в юному віці, краще підготовлені до самостійності у старшому віці. Той, хто володіє навичками самоадвокатства, має добре розуміти, як обмежені можливості у цьому плані впливають на навчання.

- Починайте змалечку обговорювати сильні сторони та освітні потреби вашої дитини, а також спостерігайте, коли вона навчається найкраще. Залучайте її до обговорення під час складання Індивідуальної програми розвитку — навіть просто слухаючи, вона зможе вчитися співпраці та вмінню вирішувати проблеми.

• Якомога раніше починайте залучати дитину до зустрічей з учителями. На шкільних засіданнях виділяйте час для того, щоб ваша дитина відзвітувала про свої успіхи та висловила побажання.

- Допомагайте своїй дитині готуватися до зустрічей або розмов з учителями та до інших ситуацій, що стосуються навчання. Виділяйте час, щоб допомогти своїй дитині записати необхідні для обговорення теми. Якщо потрібно, проведіть рольову гру або моделювання ситуації.

• Залучайте дитину до планування та впровадження ІПР. Рівень участі в плануванні та засіданнях має зростати відповідно до зростання самого учня.

- Допомагайте дитині встановлювати відповідні освітні цілі та переглядайте результати після їх досягнення.

• Якомога більше залучайте дитину до оцінювання її діяльності.

- Допомагайте дитині стати організованою. Адже самоадвокатство має бути організованим та поінформованим.
- Заохочуйте свою дитину сповіщати інших, що зусилля помічені й належним чином оцінені. Здатність позитивно впливати на інших — важлива складова обстоювання власних інтересів. Створюйте можливості спілкування з ровесниками, які мають особливі потреби, — діти зможуть у них також вчитися. Відеозаписи успішних результатів можуть бути серйозним стимулом для деяких дітей (та їхніх сімей).
- Усвідомлюйте, як нелегко займатися самоадвокатством та підтримуйте намагання своїх дітей.
- Зважайте на те, що навички обстоювання власних інтересів слід демонструвати, практикувати в рольових іграх, тренувати та оцінювати. Надавайте активну підтримку в початковій та середній школі, щоб отримати хороші результати самостійної поведінки в старшій школі.
- Радьтеся з учителями своєї дитини щодо стратегій і пропозицій для набуття навичок обстоювання власних інтересів.

ДОПОМАГАЄМО, ПІДТРИМУЄМО, ІНІЦІЮЄМО, БЕРЕМО АКТИВНУ УЧАСТЬ У НАВЧАННІ СВОЇХ ДІТЕЙ

Батьки відіграють важливу роль у забезпеченні успішного навчання їхньої дитини. Усім дітям потрібна підтримка батьків, а учні з особливими потребами часто потребують ще більшого залучення батьків і не тільки на початкових етапах навчання, а часто й у старших класах та під час подальшого навчання.

Ви — важлива частина навчальної команди вашої дитини, до якої ще входять шкільні вчителі та інші залучені до цього процесу фахівці. Для досягнення якнайкращого результату в навчанні надзвичайно важливо сформувати позитивні стосунки між членами цієї команди. Батьки та шкільний персонал витрачають під час налагодження та підтримання таких стосунків багато часу та енергії.

Ви допомагатимете дитині своєю роботою в навчальній команді, участю в житті шкільної спільноти, підтримкою навчання вдома та створенням соціальної мережі для допомоги своїй сім'ї.

Кілька порад, як це зробити:

Першим кроком для усвідомлення своєї ролі в навчальній команді є розгляд можливостей своєї участі в освітньому процесі дитини та його підтримки.

У разі занепокоєння щодо навчання вашої дитини вчитель зазвичай запрошує на зустріч з вами шкільну навчальну команду. До цієї команди окрім учителя входять: асистент вчителя, директор чи завуч, шкільний психолог, а

також інші спеціалісти, залежно від встановлених потреб вашої дитини.

Яка ваша роль?

Мати інформацію та бути важливим членом навчальної команди дитини означає:

- ✓ брати участь у прийнятті рішень, що впливають на освіту вашої дитини;
- ✓ надавати свій дозвіл на проведення комплексного оцінювання розвитку дитини;
- ✓ мати повну інформацію про умови навчання вашої дитини;
- ✓ надавати необхідну інформацію, що може вплинути на навчання та поведінку вашої дитини у школі;
- ✓ брати участь у розробленні Індивідуальної програми розвитку (ІПР) вашої дитини;
- ✓ отримувати від учителів та інших спеціалістів інформацію про навчання та успішність дитини, зокрема про реалізацію ІПР;
- ✓ мати доступ до інформації про навчання вашої дитини у школі, включаючи результати оцінювання та звіти;
- ✓ отримувати консультації від фахівців, які працюють з вашою дитиною;
- ✓ регулярно отримувати звіти про успіхи вашої дитини протягом навчального року;
- ✓ надавати дозвіл на додаткові послуги, що їх може потребувати ваша дитина;
- ✓ оскаржувати рішення, що, на вашу думку, не найкращим чином задовольнятимуть освітні потреби вашої дитини та працювати з командою над пошуком кращих рішень.

Знайомство зі шкільною командою

Одним із ключових моментів створення ефективної навчальної команди «дім — школа» є налагодження позитивних робочих стосунків з учителями вашої дитини та шкільним персоналом. Найкращий варіант для цього — познайомитися з учителями на початку навчання вашої ди-

тини у школі та налагодити постійну комунікацію з ними. Украві необхідно виділити час, щоб прийти до класу перед початком занять чи після їх закінчення та познайомитися з учителем. Якщо ви хочете поговорити з учителем, зателефонуйте до школи та призначте найкращий для цього час. Використовуйте батьківські збори та індивідуальні бесіди для співпраці та обміну інформацією. Діти більше поважають учителів і шкільний персонал, коли бачать, що батьки схвалюють та підтримують їхні зусилля.

Варто познайомитись не тільки з учителями та іншими фахівцями школи, а й з директором вашої школи, оскільки директор несе відповідальність за навчально-виховний процес у закладі освіти. Він може бути джерелом інформації та є важливим членом шкільної команди вашої дитини.

Директор школи:

- ✓ забезпечує розробку, впровадження, моніторинг та оцінювання ІПР кожного учня з особливими потребами;
- ✓ визначає вчителів, котрих зобов'язує впроваджувати, розвивати та оцінювати ІПР учнів;
- ✓ забезпечує наявність у школі процесу та шкільної команди для надання консультацій, планування та вирішення проблем щодо складання індивідуальних навчальних планів для учнів з особливими потребами тощо.

Співпраця з усіма членами шкільної команди

Деяким дітям з особливими потребами для досягнення успіхів необхідна розширена шкільна команда. У таких випадках залучають різнопрофільних фахівців і окремі ІРЦ, з якими співпрацюють батьки, вчителі та асистенти вчителів.

Асистенти вчителів зазвичай є обов'язковими членами шкільної команди. Вони мають надавати підтримку та допомогу в класах з інклюзивним навчанням. Поставлені перед ними завдання можуть змінюватися залежно від потреб дітей, наявних ресурсів та інших особливостей школи або класу.

Асистенти вчителів можуть виконувати такі функції:

- ✓ надавати індивідуальну допомогу на основі завдань і цілей, описаних в ІПР учня;
- ✓ проводити роботу з невеликими групами учнів над удосконаленням знань чи навичок, яких учитель попередньо вже навчав групу;
- ✓ надавати індивідуальну допомогу в побутових питаннях, перевіряти роботу допоміжного обладнання, допомагати в підготовці матеріалів;
- ✓ надавати вчителю інформацію про академічну успішність учня, його поведінку, успіхи та потреби;
- ✓ контролювати учня за межами класу: на гральному майданчику, в місцях виробничої практики тощо (див. Додаток 3.).

Обмін інформацією з фахівцями

Одним із аспектів роботи в команді є постійне повідомлення педагогам важливої інформації, що може впливати на навчання вашої дитини. Обмін важливою інформацією дає змогу вчителям адаптувати можливості навчання та зі знанням справи вирішувати делікатні проблеми.

Така інформація може охоплювати:

- ✓ важливу медичну інформацію;
- ✓ успішні навчальні та поведінкові техніки, що ви їх застосовуєте вдома;
- ✓ зміни в сім'ї — смерть родичів, розлучення батьків, безробіття, загибель домашньої тваринки (вони можуть спричинити емоційну реакцію);
- ✓ минулий навчальний досвід вашої дитини;
- ✓ намічені цілі для вашої дитини, над досягненням яких ви працюєте вдома та ін.

Комунікація та ведення нотаток

Чітка й постійна комунікація — ключ до успіху навчальної команди. Стара приказка про те, що «не важливо, що ви кажете, а важливо, як ви це кажете», дійсно працює під час роботи з людьми. Необхідно дотримуватись чіткості

висловлювань та позитивної, конструктивної поведінки. Ви можете чути незрозумілі для вас терміни, такі як ІРЦ, ІПР, чи інші слова. Завжди, коли вам щось незрозуміло, запитуйте. Для забезпечення ефективної комунікації всі учасники команди мають розуміти мову один одного.

Часто на батьків покладається завдання зі збору та підготовки важливої інформації: документів, звітів, списків та інших даних щодо освіти їхніх дітей. Ви можете отримувати значний обсяг інформації під час зустрічей та розмов з учителями і членами команди, а також проводячи власні спостереження. Спочатку підготовка таких записів забиратиме певний час, але в перспективі вони можуть виявитися дуже корисними.

Для надання ефективної підтримки своїй дитині вам можуть знадобитися такі нотатки:

- ✓ дані про народження, включаючи копію свідоцтва про народження та будь-яку важливу інформацію про перебіг вагітності й пологів;
- ✓ дати важливих подій розвитку: перше слово, перший крок та ін.;
- ✓ записи про щеплення, номер картки в поліклініці чи будь-якого додаткового медичного документа;
- ✓ записи про звернення по медичну допомогу, включаючи огляди, лікування та операції;
- ✓ історія звернень до лікарів, включаючи дані про призначені медичні препарати, дози та цілі застосування, а також побічні ефекти;
- ✓ список педіатрів та лікарів, котрі ставили діагнози і спостерігали за перебігом лікування, — їхні імена, спеціальності, номери телефонів та адреси;
- ✓ список інших фахівців, наприклад, логопедів, психологів, спеціалістів з освітньої медицини;
- ✓ звіти про перебіг розвитку;
- ✓ індивідуальні програми реабілітації;
- ✓ оцінки за навчання, стандартизовані тести та адаптації/приспосовування;
- ✓ номери телефонів школи, імена й посади контактних осіб;

- ✓ дані про транспортне забезпечення школи: номери автобусів, маршрути, контактні особи;
- ✓ листування зі школою;
- ✓ нотатки зі зборів;
- ✓ список людей громади, котрі можуть надати допомогу (їхні імена, назви організацій та контактні номери);
- ✓ інформація, що стосується спеціальних потреб вашої дитини або можливих залучень чи стратегій.

У батьків є право переглядати інформацію стосовно дітей, що зберігається у школі. Якщо вам це потрібно, завчасно зателефонуйте до школи та призначте зустріч у зручний час. Директор має призначити спеціальну людину, яка б відповідала на ваші запитання, пояснювала наявні звіти чи іншу інформацію стосовно дитини, що зберігається у справі.

Коли ви вже зберете основну інформацію, то далі потрібно буде просто оновлювати її. Після отримання нових документів одразу ж додавайте їх до свого масиву інформації.

Поради щодо впорядкування інформації:

- Вирішіть, як зберігати інформацію. Заведіть товсту папку з файлами чи будь-яку іншу зручну для себе систему.
- Зберігайте інформацію в хронологічному порядку з найостаннішими даними зверху, оскільки вони будуть потрібні вам найчастіше.
- Виділяйте дати кольором (маркером) — так зручніше шукати.
- Використовуйте клейкі закладки для позначення тих документів, що потрібні постійно або що їх необхідно перевірити чи змінити.
- На окремому аркуші на початку папки запишіть контактні дані важливих людей.

Участь у житті шкільної громади та волонтерство

Станьте частиною шкільної громади.

Ви можете по-різному брати участь у житті шкільної громади вашої дитини — від залучення до шкільних засідань до волонтерської діяльності у школі. Рішення про

форму співпраці маєте обирати залежно від своїх здібностей, інтересів, потреб сім'ї, виду робіт та ін.

Участь у шкільних нарадах або робота в шкільних комітетах можуть дати інформацію про навчальну діяльність, допомогти налагодити стосунки з іншими батьками та персоналом школи, а також сприяти спільній роботі для забезпечення якісної освіти всіх дітей. На шкільних нарадах виробляються пропозиції керівництву щодо освітніх питань: політики, пріоритетів програм, бюджету, особливих потреб, шкільного клімату та планування заходів.

Волонтерська діяльність батьків у школі може бути безпосереднім способом демонстрації своїм дітям, що вони цінують освіту та підтримують роботу вчителів і шкільного персоналу. А це, відповідно, покращить ставлення всіх дітей до навчання. Батьки-волонтери також можуть стати переконливими прихильниками шкільної та громадської освіти, створювати важливі зв'язки з широкою громадою.

Волонтери можуть:

- ✓ ділитися набутим досвідом в окремих галузях, напрямках, сферах інтересів або звичаїв;
- ✓ сам на сам працювати з дитиною, яка має освітні проблеми з окремих предметів, наприклад, читання;
- ✓ бути ментором дитини;
- ✓ виконувати адміністративну роботу вдома — готувати матеріали або телефонувати іншим батькам, щоб повідомити про заплановану подорож або подію;
- ✓ допомагати у шкільній бібліотеці;
- ✓ під керівництвом учителя допомагати в класі тощо.

Адвокати своїх дітей

Адвокат — це людина, яка виступає замість когось, діє від імені іншого. Ви найкраще знаєте сильні сторони, індивідуальність, труднощі та успіхи своєї дитини. Ви супроводжуєте її протягом усього періоду навчання. Батьки природно є адвокатами своїх дітей. А найкращі адвокати здатні підтримувати позитивні робочі стосунки і знаходити взаємовигідні варіанти вирішення проблем. У них є чітке й

реалістичне бачення майбутнього своїх дітей, і вони здатні донести його до інших людей.

Застосовувані вами навички адвокації стануть міцною основою, на якій ваша дитина будуватиме власні навички обстоювання своїх інтересів. Під час свого зростання від молодшої школи через старшу і аж до вступу в громаду вони перебиратимуть на себе цю відповідальність. Варто на власному прикладі навчати дитину навичок обстоювання своїх інтересів.

Дорослі люди з особливими потребами, які успішно закінчили навчання і результативно долають щоденні перешкоди, часто вдячні своїм батькам за те, що ті постійно долучалися до процесу їхньої освіти.

Як бути ефективним батьком-адвокатом

- Розглядайте адвокатство як тривалий процес. Кожен здобутий досвід покращує ваші навички комунікації та співпраці.
- Співпрацюючи з учителями та іншими батьками, шукаючи підтримки всередині сім'ї та отримуючи допомогу від громадських організацій, ви знаходите взаємовигідні для всіх сторін рішення.
- Очікуйте постійної та тривалої роботи у цьому напрямі, оскільки потреби вашої дитини із часом змінюватимуться.
- Подумайте про коротко- та довгострокові плани для вашої дитини. Чітко визначте їх для себе, щоб могли переконливо донести до інших.
- Очікуйте ввічливості та поваги від шкільного персоналу. Зазвичай, результативне залучення батьків є ключовою цінністю системи освіти.
- Поважайте людей, котрі працюють від імені вашої дитини.
- Усвідомлюйте свої обмеження та за необхідності шукайте допомоги. Якщо ви попросите, оточуючі зможуть вам допомогти.
- Не втрачайте почуття гумору.
- Будьте спокійними. Інколи для пошуку необхідної вам інформації шляхом проб та помилок потрібно буде витратити багато часу.

• Слухайте інших та зважайте на їхні перспективи — це важливо для формування взаєморозуміння та добрих стосунків.

- Відзначайте успіхи вашої дитини.
- Визначайте свої досягнення та радійте їхньому позитивному впливу на навчання, емоційне та соціальне життя вашої дитини.

Вирішення суперечностей

Батьки мають право та зобов'язані брати участь у прийнятті рішень, що стосуються освіти їхніх дітей. Хоча в питаннях забезпечення належного планування освіти та вибору навчального закладу всі діти покладаються на своїх батьків, діти з особливими потребами значно більше залежать від батьківської участі в цих процесах.

Керівництво школи має докладати всіх можливих зусиль на рівні школи та району для спільного з батьками вирішення проблем. Однак, незалежно від докладених зусиль, можуть існувати розбіжності в поглядах на навчання учнів з особливими потребами між батьками (або інколи старшими учнями) та школою. Існує багато стратегій для успішного врегулювання таких суперечностей у разі їх виникнення.

Завжди намагайтеся вирішити проблеми з тими людьми, які безпосередньо працюють з вашою дитиною. Для цього потрібно зустрічатися у межах діяльності шкільної команди та шукати взаємовигідні рішення.

• Почніть з прохання зустрітися з викладачами вашої дитини і повідомте, які питання ви хочете обговорити. Таким чином учитель зможе виділити достатньо часу та краще підготуватися до відповідей на ваші запитання та обговорення конкретних питань.

- Підготуйтеся до зустрічі. Запишіть запитання і теми, що вас непокоять.
- Викладіть своє бачення освітніх потреб вашої дитини. Виділіть найважливіше та спрямуйте на нього свої зусилля.
- Будьте готові розглянути або запропонувати можливі варіанти вирішення.

- Подумайте, на який результат від цієї зустрічі ви очікуєте. Так ви зможете зосередитися на обговоренні та вирішенні проблеми.
- Якщо можливо, залучіть свою дитину до пошуку вирішення питання.
- Ставте стільки запитань, скільки вважаєте за потрібне для чіткого розуміння успіхів вашої дитини та дотримання її плану.
- Ведіть записи, особливо занотуйте поради. Підтвердьте свою згоду з наданими рекомендаціями (перелічіть їх) усно наприкінці зустрічі та письмово в листі до вчителя.
- Якщо вам потрібна додаткова інформація, по закінченню розмови призначте наступну зустріч.
- Дайте вчителям та школі час на впровадження змін.
- Якщо ви дійшли згоди щодо започаткування якоїсь зміни, визначте, як ви дізнаєтеся про її впровадження та початок виконання. Поговоріть про очікувані результати та домовтеся, як контролюватимете та переглядатимете їх.

Якщо ви не зможете вирішити ці питання з учителем вашої дитини, тільки тоді просіть призначити зустріч з директором школи. Повідомте директора про свої проблеми. Сповістіть його про те, що намагалися вирішити їх з учителем вашої дитини, проте не дійшли згоди. Учитель також має бути присутнім на зустрічі з директором. Таким чином усі учасники зможуть поділитися інформацією, своїм баченням та можливими шляхами вирішення проблем.

Обстоювання інтересів дитини, вирішення суперечностей та проблем щодо її навчання в інклюзивному середовищі потребують знань сучасних нормативно-правових положень щодо освіти дітей з особливими потребами, основні з них представлені у додатках.

ДОДАТКИ

Додаток 1

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 12 липня 2017 р. № 545

ПОЛОЖЕННЯ про інклюзивно-ресурсний центр

Загальна частина

1. Це Положення визначає порядок утворення та припинення, основні засади діяльності, а також правовий статус інклюзивно-ресурсного центру (далі — центр).

Центр є установою, що утворюється з метою забезпечення права дітей з особливими освітніми потребами віком від 2 до 18 років на здобуття дошкільної та загальної середньої освіти, в тому числі у професійно-технічних навчальних закладах, шляхом проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини (далі — комплексна оцінка), надання психолого-педагогічної допомоги та забезпечення системного кваліфікованого супроводу (крім вихованців дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, учнів спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів)).

Міністерство освіти і науки (МОН) є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики щодо діяльності центру. Науково-методичну та аналітичну підтримку діяльності центру забезпечують обласні ресурсні центри з підтримки інклюзивної освіти (далі — ресурсні

центри), що утворюються на базі інститутів післядипломної педагогічної освіти.

2. У своїй діяльності центр керується Конституцією України, Конвенцією про права осіб з інвалідністю, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту», іншими актами законодавства та цим Положенням.

Центр проводить діяльність з урахуванням таких принципів, як повага та сприйняття індивідуальних особливостей дітей, дотримання найкращих інтересів дитини, недопущення дискримінації та порушення прав дитини, конфіденційність, доступність освітніх послуг з раннього віку, міжвідомча співпраця.

3. Засновниками центрів є представницькі органи місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад, районні, міські, районні у містах (у разі їх утворення) ради.

Центр є юридичною особою.

Центр має рахунки в органах Казначейства, самостійний баланс, бланк із своїм найменуванням.

Засновник розробляє та затверджує установчі документи центру відповідно до вимог законодавства, у тому числі цього Положення.

4. Центри утворюються з розрахунку один центр не більш як на 7 тис. дітей, які проживають на території об'єднаної територіальної громади (району), та не більш як на 12 тис. дітей, які проживають у місті (районі міста).

У разі коли кількість дітей, які проживають на території об'єднаної територіальної громади (району), перевищує 7 тис., центр додатково залучає необхідних фахівців залежно від кількості виявлених дітей, які потребують психолого-педагогічної допомоги, згідно з пунктом 52 цього Положення.

5. У своїй діяльності центр підпорядковується відповідним структурним підрозділам з питань діяльності центру органів управління освітою обласних, міських держадміністрацій (далі — структурні підрозділи з питань діяльності

центру) і МОН, а в частині провадження фінансово-господарської діяльності — засновнику.

6. Центри повинні мати приміщення, пристосовані для дітей з особливими освітніми потребами відповідно до вимог законодавства, у тому числі державних санітарних норм і правил та державних будівельних норм.

У таких приміщеннях облаштовуються приймальні, кімнати для надання індивідуальної психолого-педагогічної допомоги, проведення групових психолого-педагогічних занять, вчителя-логопеда, занять з лікувальної фізкультури, фахівців центру, проведення спільних засідань фахівців центру, кабінет директора центру, технічні приміщення тощо.

7. Центр надає послуги дітям з особливими освітніми потребами, які проживають (навчаються) у відповідній об'єднаній територіальній громаді (районі), місті (районі міста), за умови подання відповідних документів. У разі відсутності центру у відповідній об'єднаній територіальній громаді (районі), місті (районі міста) за місцем проживання (навчання) дитини батьки (один з батьків) або законні представники мають право звернутися до найближчого центру.

У разі обслуговування дітей з особливими освітніми потребами з інших адміністративно-територіальних одиниць або об'єднаних територіальних громад центр не пізніше 15 числа наступного місяця з дня звернення по допомогу чи супровід інформує про них засновника та відповідний структурний підрозділ з питань діяльності центру.

Завдання центру

8. Основними завданнями центру є:

1) проведення комплексної оцінки з метою визначення особливих освітніх потреб дитини, в тому числі коефіцієнта її інтелекту, розроблення рекомендацій щодо програми навчання, особливостей організації психолого-педагогічної допомоги відповідно до потенційних можливостей психофізичного розвитку дитини;

2) надання психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, які навчаються у до-

шкільних та загальноосвітніх навчальних закладах (не відвідують навчальні заклади), здобувають повну загальну середню освіту у професійно-технічних навчальних закладах та не отримують відповідної допомоги;

3) ведення реєстру дітей, які пройшли комплексну оцінку і перебувають на обліку в центрі, за згодою батьків (одного з батьків) або законних представників на обробку персональних даних неповнолітньої дитини;

4) ведення реєстру навчальних закладів, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту та громадських об'єднань, а також реєстру фахівців, які надають психолого-педагогічну допомогу дітям з особливими освітніми потребами, у тому числі фахівців дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), навчально-реабілітаційних центрів, громадських об'єднань (Додаток 2), за згодою фахівців, які надають психолого-педагогічну допомогу дітям з особливими освітніми потребами;

5) надання консультацій та взаємодія з педагогічними працівниками дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів з питань організації інклюзивного навчання;

6) надання методичної допомоги педагогічним працівникам дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів, батькам (одному з батьків) або законним представникам дітей з особливими освітніми потребами щодо особливостей організації надання психолого-педагогічної допомоги таким дітям;

7) взаємодія з педагогічними працівниками дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів щодо виконання рекомендацій, зазначених у висновку центру, проведення оцінки розвитку дитини з особливими освітніми потребами;

8) надання консультацій батькам (одному з батьків) або законним представникам дітей з особливими освітніми потребами стосовно мережі дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладів для здобуття повної загальної середньої освіти, наявних

освітніх, медичних, соціальних ресурсів для надання допомоги таким дітям;

9) надання консультативно-психологічної допомоги батькам (одному з батьків) або законним представникам дітей з особливими освітніми потребами у формуванні позитивної мотивації щодо розвитку таких дітей;

10) провадження інформаційно-просвітницької діяльності шляхом проведення конференцій, семінарів, засідань за «круглим столом», тренінгів, майстер-класів з питань організації надання психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами;

11) взаємодія з місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, навчальними закладами, закладами охорони здоров'я, закладами соціального захисту, службами у справах дітей, громадськими об'єднаннями щодо виявлення та надання своєчасної психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами починаючи з раннього віку в разі потреби із залученням відповідних спеціалістів; підготовка звітної інформації про результати діяльності центру для засновника, відповідного структурного підрозділу з питань діяльності центру, а також аналітичної інформації для відповідного центру.

9. Структурні підрозділи з питань діяльності центру подають щороку до 5 вересня МОН зведену інформацію про діяльність центру.

10. З метою якісного виконання покладених завдань центр зобов'язаний:

у разі виявлення складних життєвих обставин та/або ризику для життя і здоров'я дитини невідкладно інформувати службу у справах дітей за місцем проживання дитини, територіальний підрозділ Національної поліції;

вносити пропозиції засновнику, відповідному структурному підрозділу з питань діяльності центру, ресурсному центру щодо удосконалення діяльності центру, розвитку послуг для дітей з особливими освітніми потребами;

залучати у разі потреби додаткових фахівців, у тому числі медичних працівників, працівників соціальних служб, фахівців інших центрів, працівників дошкільних

навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), навчально-реабілітаційних центрів, для проведення комплексної оцінки.

Організація проведення комплексної оцінки

11. Первинний прийом батьків (одного з батьків) або законних представників дитини проводить психолог центру, який визначає час та дату проведення комплексної оцінки та встановлює наявність таких документів:

документів, що посвідчують особу батьків (одного з батьків) або законних представників;

свідоцтва про народження дитини;

індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю (у разі інвалідності);

форми первинної облікової документації № 112/0 «Історія розвитку дитини», затвердженої МОЗ, у разі потреби — довідки від психіатра.

12. Центр проводить комплексну оцінку не пізніше ніж протягом місяця з моменту подання письмової заяви батьків (одного з батьків) або законних представників дитини (далі — заява) (Додаток 3) та/або її особистої заяви (для дітей віком від 16 до 18 років) щодо проведення комплексної оцінки, а також надання письмової згоди на обробку персональних даних дитини.

13. У разі коли дитина з особливими освітніми потребами здобуває дошкільну або загальну середню освіту, до заяви можуть додаватися:

психолого-педагогічна характеристика дитини із зазначенням динаміки та якості засвоєння знань під час навчання, підготовлена відповідним педагогічним працівником та затверджена керівником відповідного навчального закладу;

зошити з рідної мови, математики, результати навчальних досягнень (для дітей, які здобувають загальну середню освіту), малюнки;

документи щодо додаткових обстежень дитини.

14. У разі коли дитині з особливими освітніми потребами вже надавалася психолого-педагогічна допомога, до центру подаються:

попередні рекомендації щодо проведення комплексної оцінки;

висновок відповідних фахівців щодо результатів надання психолого-педагогічної допомоги із зазначенням динаміки розвитку дитини згідно з індивідуальною програмою розвитку.

15. Центри можуть проводити комплексну оцінку за місцем навчання та/або проживання (перебування) дитини. Графік проведення комплексної оцінки обов'язково погоджується з керівником відповідного навчального закладу, закладу охорони здоров'я та батьками (одним з батьків) або законними представниками дитини за два тижні до початку її проведення.

16. Під час проведення комплексної оцінки фахівці центру повинні створити атмосферу довіри та доброзичливості, враховувати фізичний та емоційний стан дитини, індивідуальні особливості її розвитку, вік, місце проживання, мову спілкування тощо.

17. Участь батьків (одного з батьків) або законних представників дитини у проведенні комплексної оцінки є обов'язковою.

18. Комплексна оцінка проводиться фахівцями центру індивідуально за такими напрямками:

оцінка фізичного розвитку дитини;

оцінка мовленнєвого розвитку дитини;

оцінка когнітивної сфери дитини;

оцінка емоційно-вольової сфери дитини;

оцінка навчальної діяльності дитини.

19. Метою проведення оцінки фізичного розвитку дитини є визначення рівня її загального розвитку, відповідності віковим нормам, розвитку дрібної моторики, способу перебування тощо. За результатами оцінки вчитель лікувальної фізкультури заповнює карту спостереження дитини.

20. Оцінка мовленнєвого розвитку дитини проводиться з метою визначення рівня розвитку та використання вербальної/невербальної мови, наявності мовленнєвого порушення та його структури. Результати оцінки вчитель-логопед зазначає у висновку про комплексну оцінку.

21. Оцінка когнітивної сфери дитини проводиться з метою визначення рівня сформованості таких пізнавальних процесів, як сприйняття, пам'ять, мислення, уява, увага. Результати оцінки практичний психолог зазначає у висновку про комплексну оцінку.

22. Оцінка емоційно-вольової сфери дитини проводиться з метою виявлення її здатності до вольового зусилля, схильностей до проявів девіантної поведінки та її причин. Результати оцінки практичний психолог зазначає у висновку про комплексну оцінку.

23. Метою проведення оцінки навчальної діяльності дитини є визначення рівня сформованості знань, вмінь, навичок відповідно до навчальної програми або основних критеріїв формування вмінь та навичок дітей дошкільного віку. Таку оцінку проводить вчитель-дефектолог та її результати зазначає у висновку про комплексну оцінку.

24. У разі потреби фахівці центру можуть проводити комплексну оцінку за іншими напрямками, зокрема визначення рівня соціальної адаптації, взаємовідносин з однолітками, дорослими.

25. Результати комплексної оцінки оформлюються в електронному вигляді, зберігаються в центрі та надаються батькам (одному з батьків) або законним представникам дитини за письмовим зверненням.

Інформація про результати комплексної оцінки є конфіденційною. Обробка та захист персональних даних дітей в центрі здійснюється відповідно до вимог Закону України «Про захист персональних даних».

26. Узагальнення результатів комплексної оцінки здійснюється на засіданні фахівців центру, які її проводили, в якому мають право брати участь батьки (один з батьків) або

законні представники дитини з особливими освітніми потребами.

27. За результатами засідання складається висновок про комплексну оцінку, в якому зазначаються загальні дані про дитину з особливими освітніми потребами, її сім'ю (батьків (одного з батьків) або законних представників, братів, сестер), умови виховання в сім'ї, стан здоров'я дитини, найменування навчального закладу (дошкільного, загальноосвітнього, професійно-технічного), напрями проведення комплексної оцінки, загальні висновки, рекомендації, прізвище, ім'я, по батькові фахівців центру, які проводили оцінку.

28. Фахівці центру зобов'язані ознайомити батьків (одного з батьків) або законних представників дитини з особливими освітніми потребами з висновком про комплексну оцінку, умовами навчання та надання психолого-педагогічної допомоги у навчальних закладах (у разі здобуття дитиною дошкільної чи загальної середньої освіти).

29. Комплексна оцінка з підготовкою відповідного висновку проводиться протягом 10 робочих днів.

30. Висновок про комплексну оцінку складається у трьох примірниках (два примірники для батьків (одного з батьків) або законних представників дитини з особливими освітніми потребами, за заявою яких (якого) її проведено, третій зберігається в центрі).

31. Висновок про комплексну оцінку реєструється у відповідному журналі та зберігається в електронному вигляді в центрі, а також у відповідному навчальному закладі в особовій справі дитини з особливими освітніми потребами після його надання батьками (одним з батьків) або законними представниками такої дитини.

32. У разі встановлення фахівцями центру наявності у дитини особливих освітніх потреб висновок про комплексну оцінку є підставою для складення для неї індивідуальної програми розвитку та надання їй психолого-педагогічної допомоги.

33. Комплексна оцінка може проводитися перед зарахуванням дитини з особливими освітніми потребами до дошкільного або загальноосвітнього навчального закладу. З метою створення у такому закладі умов для навчання дитини її батьки (один з батьків) або законні представники звертаються до центру за шість місяців до початку навчального року.

Перед проведенням комплексної оцінки батьки (один з батьків) або законні представники дитини можуть звернутися до навчального закладу, який вони обрали, для зарахування дитини.

34. Повторна комплексна оцінка фахівцями центру проводиться у разі:

переведення дитини з особливими освітніми потребами до інклюзивної (спеціальної) групи дошкільного навчального закладу або інклюзивного (спеціального) класу загальноосвітнього навчального закладу;

покращення або погіршення стану здоров'я дитини з особливими освітніми потребами, труднощів у засвоєнні навчальної програми.

В інших випадках фахівці центру забезпечують психолого-педагогічний супровід такої дитини.

35. У разі коли батьки (один з батьків) або законні представники дитини з особливими освітніми потребами не погоджуються з висновком про комплексну оцінку, вони можуть звернутися до відповідного структурного підрозділу з питань діяльності центру для проведення повторної комплексної оцінки психолого-педагогічним консиліумом.

Протягом 10 робочих днів від дати звернення батьків (одного з батьків) або законних представників відповідний структурний підрозділ з питань діяльності центру зобов'язаний організувати проведення повторної комплексної оцінки дитини з особливими освітніми потребами за місцем її проживання (перебування)/навчання чи в іншому місці за попереднім погодженням з батьками (одним з батьків) або законними представниками.

36. Повторна комплексна оцінка може проводитися за всіма або окремими напрямками залежно від освітніх потреб

дитини з особливими освітніми потребами та наявної інформації про її розвиток.

37. За результатами повторної комплексної оцінки складається висновок про повторну комплексну оцінку, що є основою для розроблення індивідуальної програми дитини з особливими освітніми потребами та надання їй психолого-педагогічної допомоги.

Організація надання психолого-педагогічної допомоги дитині з особливими освітніми потребами

38. Психолого-педагогічна допомога — система психологічних та педагогічних послуг, що надаються дитині з особливими освітніми потребами фахівцями центру, педагогічними працівниками навчальних закладів, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту, громадських об'єднань тощо.

39. Психолого-педагогічна допомога спрямована на: соціалізацію дітей з особливими освітніми потребами, розвиток їх самостійності та відповідних компетенцій;

формування компенсаторних способів діяльності як важливої умови підготовки дітей з особливими освітніми потребами до навчання в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах;

розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку дітей з урахуванням наявних знань, умінь і навичок комунікативної діяльності, становлення особистості.

За результатами комплексної оцінки фахівці центру визначають напрями, обсяг психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами (для дитини з інвалідністю — з урахуванням індивідуальної програми реабілітації) та забезпечують її надання шляхом проведення індивідуальних і групових занять;

надання рекомендацій щодо складення, виконання, коригування індивідуальних програм розвитку дітей з особливими освітніми потребами в частині надання психолого-педагогічної допомоги, змісту, форм та методів навчання відповідно до потенційних можливостей дитини;

забезпечення належних умов для навчання залежно від порушення розвитку дітей з особливими освітніми потребами (доступність приміщень, особливості облаштування робочого місця, використання технічних засобів тощо);

інформування батьків (одного з батьків) або законних представників дітей з особливими освітніми потребами про наявність мережі навчальних закладів, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту та громадських об'єднань для підтримки сімей, які виховують таких дітей.

Психолого-педагогічна допомога надається дітям з особливими освітніми потребами, які навчаються у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах (не відвідують навчальні заклади), здобувають повну загальну середню освіту в професійно-технічних навчальних закладах та не отримують відповідної допомоги.

40. Педагогічне навантаження фахівців центру, які надають психолого-педагогічну допомогу дітям з особливими освітніми потребами, становить 18 годин на тиждень для безпосередньої роботи з такими дітьми, що становить ставку заробітної плати (посадовий оклад). Крім того, фахівці центру провадять інші види діяльності, зокрема надають консультації батькам (одному з батьків) або законним представникам, педагогічним працівникам, які беруть участь в інклюзивному навчанні.

Кадрове забезпечення центру

41. Керівництво діяльністю центру здійснює директор, який призначається на посаду строком на три роки на конкурсній основі та звільняється з посади засновником за погодженням з відповідним структурним підрозділом з питань діяльності центру. На посаду директора центру призначається педагогічний працівник, який має вищу освіту не нижче ступеня магістра або освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста за фахом «Спеціальна освіта», «Корекційна освіта», «Дефектологія», «Психологія» та стаж роботи не менше п'яти років за фахом.

42. Директор центру:

1) планує та організовує роботу центру, видає відповідно до компетенції накази, контролює їх виконання, затверджує посадові інструкції фахівців центру;

2) призначає на посади фахівців центру на конкурсній основі та звільняє їх з посад відповідно до законодавства, затверджує їх посадові інструкції;

3) створює належні умови для продуктивної праці фахівців центру, підвищення їх фахового і кваліфікаційного рівня, впровадження сучасних методик проведення психолого-педагогічної оцінки, новітніх технологій надання психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами;

4) розпоряджається за погодженням із засновником в установленому порядку майном центру та його коштами, затверджує кошторис, укладає цивільно-правові угоди, забезпечує ефективність використання фінансових та матеріальних ресурсів центру;

5) забезпечує охорону праці, дотримання законності у діяльності центру;

6) представляє центр у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями;

7) подає засновнику річний звіт про діяльність центру.

43. Діяльність центру забезпечують педагогічні працівники, які мають вищу освіту за фахом «Спеціальна освіта», «Корекційна освіта», «Дефектологія», «Психологія» за спеціалізацією логопеда, сурдопедагога, олігофренопедагога, тифлопедагога, а також практичні психологи, вчителі лікувальної фізкультури, медична сестра та бухгалтер.

44. На посади педагогічних працівників центру призначаються особи, які мають вищу педагогічну (психологічну) освіту не нижче ступеня магістра або освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст», при цьому не менше 60% яких повинні мати стаж роботи три роки за фахом.

45. Призначення на посади педагогічних працівників центру здійснюється на конкурсній основі у порядку, визначеному засновником.

46. Обов'язки фахівців центру визначаються відповідно до законодавства та посадових інструкцій.

47. Посади директора та фахівців центру прирівнюються до посад педагогічних працівників спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) згідно з переліком педагогічних посад.

48. Гранична кількість фахівців центру становить 12 осіб. У разі потреби центр може залучати додаткових фахівців шляхом укладення цивільно-правових угод відповідно до запитів з оплатою за фактично відпрацьований час.

49. Для надання психолого-педагогічної допомоги в центрі вводяться такі посади:

учителя-логопеда з розрахунку одна штатна одиниця на 25–30 дітей з порушеннями мовлення або 15–20 дітей з тяжкими порушеннями мовлення, або 15 дітей дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення, або 12 дітей дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення;

учителя-дефектолога з розрахунку одна штатна одиниця на 12–15 дітей з порушеннями слуху/зору/інтелектуального розвитку;

практичного психолога з розрахунку одна штатна одиниця на 12–15 дітей, які мають порушення емоційно-вольової сфери/пізнавальних процесів;

учителя лікувальної фізкультури з розрахунку одна штатна одиниця на 12–15 дітей, які мають порушення опорно-рухового апарату.

50. Посада прибиральника приміщень центру вводиться з розрахунку 0,5 штатної одиниці на кожні 200 кв. метрів площі, що прибирається.

51. За наявності автотранспортних засобів (автобусів) вводиться посада водія.

52. Кількісний склад фахівців центру визначається з урахуванням потреб адміністративно-територіальної одиниці, територіальних особливостей, кількості дітей з особливими освітніми потребами. У разі потреби можуть бути

введені додаткові штатні одиниці, у тому числі у разі, коли кількість дітей, які проживають на території об'єднаної територіальної громади (району), перевищує 7 тис., центр додатково залучає необхідних фахівців залежно від кількості виявлених дітей відповідної нозології, які потребують надання психолого-педагогічної допомоги.

53. Штатний розклад центру, режим його роботи затверджується засновником за погодженням з відповідним структурним підрозділом з питань діяльності центру.

Управління діяльністю центру

54. Структурний підрозділ з питань інклюзивної освіти та діяльності інклюзивно-ресурсних центрів департаменту загальної середньої та дошкільної освіти МОН:

1) забезпечує створення реєстру дітей, які пройшли комплексну оцінку і перебувають на обліку в центрах, захист даних від випадкової втрати або знищення, незаконної обробки, у тому числі незаконного знищення чи доступу до персональних даних;

2) забезпечує створення реєстру навчальних закладів, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту та громадських об'єднань, а також реєстру фахівців, які надають психолого-педагогічну допомогу дітям з особливими освітніми потребами, у тому числі фахівців дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), навчально-реабілітаційних центрів, громадських об'єднань;

3) організовує науково-методичне та нормативно-правове забезпечення діяльності центрів;

4) забезпечує поширення новітніх методик проведення комплексної оцінки та програм психолого-педагогічної допомоги;

5) здійснює координацію роботи центрів та забезпечує контроль за їхньою діяльністю, дотриманням вимог законодавства та цього Положення;

6) взаємодіє з питань діяльності центрів з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування,

закладами та установами системи освіти, громадськими об'єднаннями;

7) виконує інші передбачені законодавством завдання.

55. Структурні підрозділи з питань діяльності центру забезпечують:

1) проведення повторної комплексної оцінки, зокрема консилиумом із залученням фахівців, які надають психолого-педагогічну допомогу дітям з особливими освітніми потребами, в тому числі фахівців центрів, спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), навчально-реабілітаційних центрів;

2) організацію проведення засідань консилиуму для розгляду заяв батьків (одного з батьків) або законних представників дитини щодо оскарження висновку про комплексну оцінку та поглиблене психолого-педагогічне обстеження дитини з метою уточнення особливостей її навчально-пізнавальної діяльності, підтвердження або зміни висновку про комплексну оцінку;

3) адміністрування реєстру дітей, які пройшли комплексну оцінку і перебувають на обліку в центрах, забезпечуючи захист даних від випадкової втрати або знищення, незаконної обробки, у тому числі незаконного знищення чи доступу до персональних даних;

4) адміністрування реєстру навчальних закладів, реабілітаційних установ системи охорони здоров'я, соціального захисту та громадських об'єднань, а також реєстру фахівців, які надають психолого-педагогічну допомогу дітям з особливими освітніми потребами, у тому числі фахівців дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), навчально-реабілітаційних центрів, громадських об'єднань;

5) розгляд звернень стосовно діяльності центрів в установленому законодавством порядку;

6) здійснення координації роботи центрів та забезпечення контролю за їхньою діяльністю, дотриманням вимог законодавства та цього Положення;

7) здійснення контролю за дотриманням права дітей, у тому числі дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, на інклюзивне навчання;

8) погодження статутів, штатних нормативів, графіків роботи, кандидатур на посади директорів центрів;

9) надання рекомендацій органам місцевого самоврядування щодо утворення центрів;

10) визначення потреби регіонів у фахівцях різних спеціальностей для надання психолого-педагогічної допомоги, формування регіонального замовлення на їх підготовку.

56. Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук:

1) розробляє методики проведення комплексної оцінки, програми надання психолого-педагогічної допомоги, методичні рекомендації щодо адаптації навчальних програм до освітніх потреб дітей з особливими освітніми потребами;

2) проводить дослідження та поширення новітніх освітніх технологій з метою покращення роботи центрів;

3) проводить аналіз застосування методик комплексного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, форм і методів навчання, технічних засобів тощо;

4) проводить курси підвищення кваліфікації фахівців центрів, педагогічних працівників дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, які беруть участь в інклюзивному навчанні, представників органів місцевого самоврядування стосовно проведення комплексної оцінки;

5) організовує і проводить науково-методичні семінари, тренінги та сприяє впровадженню сучасних форм і методів підготовки, підвищення кваліфікації педагогічних працівників дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів, фахівців центрів.

57. Ресурсні центри:

1) здійснюють науково-методичне та аналітичне забезпечення діяльності центрів;

2) забезпечують створення організаційно-методичних умов для безперервного вдосконалення професійної освіти

і кваліфікації фахівців центрів, педагогічних працівників дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних навчальних закладів, які беруть участь в інклюзивному навчанні, представників органів місцевого самоврядування стосовно проведення комплексної оцінки та надання психолого-педагогічної допомоги;

3) організують та здійснюють методичне забезпечення курсів підвищення кваліфікації фахівців центрів, семінарів, творчих груп, конференцій тощо;

4) надають практичну консультативно-методичну допомогу фахівцям центрів;

5) беруть участь у проведенні конкурсів на зайняття посад фахівців центрів та їх атестації;

6) проводять апробацію та забезпечують впровадження інноваційних освітніх технологій у діяльність центрів;

7) організують апробацію навчально-методичних посібників, програм та технічних засобів, що застосовуватимуться у діяльності центрів;

8) вивчають, узагальнюють, поширюють позитивний досвід діяльності центрів;

9) проводять соціологічні опитування батьків (одного з батьків) або законних представників дітей з особливими освітніми потребами та педагогічних працівників з питань інклюзивного навчання.

58. Органи місцевого самоврядування:

1) утворюють, реорганізують та ліквідують центри, затверджують та змінюють їхній склад, графік роботи, організують та проводять конкурси на зайняття посади директора центру;

2) призначають на посаду та звільняють з посади директора центру;

3) заслуховують звіт про діяльність центру;

4) залучають необхідних фахівців для надання психолого-педагогічної допомоги шляхом укладення цивільно-правових угод відповідно до запитів центру;

5) забезпечують створення матеріально-технічних умов, необхідних для функціонування центру та організації інклюзивного навчання;

6) проводять моніторинг виконання рекомендацій центру підпорядкованими їм навчальними закладами.

Ведення ділової документації центру

59. Для організації та обліку роботи фахівці центру ведуть документацію в електронному вигляді, зокрема:

річний план роботи центру;

річний план роботи фахівців центру;

щотижневі графіки роботи центру та фахівців центру;

звіти фахівців центру про результати надання психолого-педагогічної допомоги дітям з особливими освітніми потребами;

журнал обліку заяв;

журнал обліку висновків про комплексну оцінку;

журнал обліку консультацій;

особові справи дітей, які пройшли комплексну оцінку.

Матеріально-технічна база та фінансово-господарська діяльність

60. Матеріально-технічна база центру включає будівлі, споруди, приміщення, землю, комунікації, обладнання, транспортні засоби, інші матеріальні цінності, вартість яких відображена у балансі.

61. Майно, закріплене за центром, належить йому на праві оперативного управління та не може бути вилученим, якщо інше не передбачено законодавством.

62. Фінансування центру здійснюється засновником відповідно до законодавства.

63. Фінансово-господарська діяльність центру проводиться відповідно до бюджетного законодавства, законодавства про освіту та інших нормативно-правових актів.

64. Джерелами фінансування центра є кошти засновника, благодійні внески юридичних та фізичних осіб, інші джерела, не заборонені законодавством.

Припинення діяльності центру

65. Діяльність центру припиняється в результаті його реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації. Рішення про реорганізацію або ліквідацію центру приймається засновником. Припинення діяльності центру здійснюється комісією з припинення (комісією з реорганізації, ліквідаційною комісією), утвореною в установленому законодавством порядку.

66. Під час реорганізації центру його права та обов'язки переходять до правонаступника, що визначається засновником.

67. Центр, що є юридичною особою, вважається реорганізованим (ліквідованим) з дня внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань відповідного запису в установленому порядку.

ЗАТВЕРДЖЕНО

постановою Кабінету Міністрів України
від 15 серпня 2011 р. № 872

ПОРЯДОК організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах

1. Цей Порядок визначає вимоги до організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах з метою реалізації права дітей з особливими освітніми потребами на освіту за місцем проживання, їх соціалізації та інтеграції в суспільство, залучення батьків до участі у навчально-виховному процесі.

2. Освітні послуги надаються дітям з особливими освітніми потребами загальноосвітніми навчальними закладами у класах з інклюзивним навчанням із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей.

3. Для організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами (дітей з порушеннями фізичного, інтелектуального та психічного розвитку) у загальноосвітніх навчальних закладах створюються умови для:

(Абзац перший пункту 3 зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017)

забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень такого закладу дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, зокрема тих, що пересуваються на візках, та дітей з порушеннями зору;

(Абзац другий пункту 3 зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017)

забезпечення необхідними навчально-методичними і наочно-дидактичними посібниками та індивідуальними технічними засобами навчання;

облаштування кабінетів учителя-дефектолога, психологічного розвантаження, логопедичного для проведення корекційно-розвиткових занять;

забезпечення відповідними педагогічними працівниками.

(Абзац п'ятий пункту 3 зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017)

4. Керівник загальноосвітнього навчального закладу на підставі заяви батьків або законних представників дитини з особливими освітніми потребами, висновку психолого-медико-педагогічної консультації та за підтримки відповідного органу управління освітою організовує клас з інклюзивним навчанням, створює необхідну матеріально-технічну та навчально-методичну базу, здійснює добір відповідних педагогічних працівників тощо.

(Пункт 4 в редакції Постанови КМ № 588 від 09.08.2017)

5. Власник загальноосвітнього навчального закладу виділяє в установленому порядку кошти для забезпечення безперешкодного доступу до будівель та приміщень таких закладів дітей з особливими освітніми потребами, створення відповідної матеріально-технічної та методичної бази, забезпечує підвищення кваліфікації педагогічних працівників з питань надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами у класах з інклюзивним навчанням, сприяє провадженню інноваційної діяльності, здійснює заходи щодо придбання транспортних засобів для підвезення таких дітей до місця навчання та додому.

Власник та керівник загальноосвітнього навчального закладу несуть відповідальність за організацію, стан та якість інклюзивного навчання.

6. У загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами працівниками психологічної служби (практичними психологами, соціальними педагогами) таких закладів та відповідними педагогічними працівниками.

Діяльність працівників психологічної служби (практичних психологів, соціальних педагогів) координують центри практичної психології і соціальної роботи, міські (районні) методичні кабінети.

7. Зарахування дітей з особливими освітніми потребами до класів з інклюзивним навчанням здійснюється в установленому порядку відповідно до висновку психолого-медико-педагогічної консультації.

8. Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу у класі з інклюзивним навчанням кількість учнів з особливими освітніми потребами становить:

одна-три дитини із числа дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором чи слухом, легкими інтелектуальними порушеннями тощо;

не більш як двоє дітей із числа дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення, у тому числі з дислексією, розладами спектра аутизму, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку) або тих, що пересуваються на візках.

(Пункт 8 в редакції Постанови КМ № 588 від 09.08.2017)

9. Навчання у класах з інклюзивним навчанням здійснюється за типовими навчальними планами, програмами, підручниками та посібниками, рекомендованими МОН для загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі спеціальними підручниками.

(Пункт 9 зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017)

10. Навчально-виховний процес у класах з інклюзивним навчанням здійснюється відповідно до робочого навчального плану загальноосвітнього навчального закладу, складеного на основі типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів.

(Абзац перший пункту 10 в редакції Постанови КМ № 588 від 09.08.2017)

Відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня може розроблятися індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма.

(Абзац другий пункту 10 в редакції Постанови КМ № 588 від 09.08.2017)

Розклад уроків для дітей з особливими освітніми потребами складається з урахуванням індивідуальних особливостей їх навчально-пізнавальної діяльності, динаміки розумової працездатності протягом дня і тижня та з дотриманням санітарно-гігієнічних вимог.

11. Особливістю навчально-виховного процесу дітей з особливими освітніми потребами є його корекційна спрямованість.

Корекційно-розвиткова робота — комплекс заходів із системного психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами у процесі навчання, що спрямований на корекцію порушень шляхом розвитку пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, мовлення та особистості дитини. Корекційно-розвиткова робота проводиться як корекційно-розвиткові заняття за напрямками відповідно до індивідуальних особливостей учня.

(Пункт 11 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017)

Тривалість групового корекційно-розвиткового заняття становить 35–40 хвилин, індивідуального — 20–25 хвилин. Групи наповнюваністю два-шість учнів комплектуються відповідним спеціалістом з урахуванням однорідності порушень та рекомендацій психолого-медико-педагогічної консультації.

(Пункт 11 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017)

Корекційно-розвиткові заняття проводяться вчителями-дефектологами (корекційними педагогами) та практичними психологами.

(Пункт 11 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017)

12. Відповідно до індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності на кожного учня з особливими

освітніми потребами складається індивідуальна програма розвитку за формою згідно з додатком, яка забезпечує індивідуалізацію навчання, визначає конкретні навчальні стратегії та підходи.

В індивідуальній програмі розвитку зазначається загальна інформація про учня, наявний рівень знань і вмінь, динаміку розвитку, адаптацію навчального матеріалу, технічні пристосування, додаткові послуги (корекційно-розвиткові заняття), визначені на підставі висновку психолого-медико-педагогічної консультації.

Індивідуальна програма розвитку розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків учня або його законних представників, затверджується керівником загальноосвітнього навчального закладу і підписується батьками або законними представниками та переглядається двічі на рік (у разі потреби частіше) з метою її коригування.

(Пункт 12 в редакції Постанови КМ № 588 від 09.08.2017)

13. В індивідуальній програмі розвитку зазначається кількість годин та напрями проведення корекційно-розвиткових занять, визначені психолого-медико-педагогічною консультацією з урахуванням особливостей психофізичного розвитку учня та типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, зокрема:

три-п'ять годин — для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим зором чи слухом, легкими інтелектуальними порушеннями;

п'ять-вісім годин — для дітей сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення, розладами спектра аутизму, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку тощо).

Години, визначені для проведення корекційно-розвиткових занять, не враховуються під час визначення гранично допустимого тижневого навчального навантаження учнів з особливими освітніми потребами. Корекційно-роз-

виткові заняття проводяться з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності учня.

(Пункт 13 в редакції Постанови КМ № 588 від 09.08.2017)

14. Особистісно орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу забезпечує асистент учителя, який бере участь у розробленні та виконанні навчальних планів та програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами.

Освітні та соціальні потреби дітей зі складними порушеннями розвитку під час їх перебування в загальноосвітньому навчальному закладі задовольняються соціальними працівниками, батьками або особами, уповноваженими ними.

(Пункт 14 доповнено абзацом згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017)

(Пункт 14 зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017)

15. Оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами здійснюється згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів та обсягом матеріалу, визначеним навчальною програмою.

(Абзац перший пункту 15 зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 588 від 09.08.2017)

Система оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами повинна бути стимулюючою.

16. Державна підсумкова атестація дітей з особливими освітніми потребами здійснюється відповідно до Положення про державну підсумкову атестацію.

17. Діти з особливими освітніми потребами залучаються до позакласної та позашкільної роботи з урахуванням їхніх інтересів, здібностей, побажань, віку, індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності та стану здоров'я.

Позашкільна робота з дітьми з особливими освітніми потребами проводиться відповідно до Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах.

АСИСТЕНТ ВЧИТЕЛЯ: посадові обов'язки та основні функції

Асистент вчителя досить нова посада серед педагогічних працівників. Між тим при впровадженні інклюзивного навчання на цих фахівців покладаються досить серйозні зобов'язання. Так, у Постанові Кабінету міністрів України від 15.08.2011 №872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» зазначається, що «особистісно орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу забезпечує асистент учителя, який бере участь у розробленні та виконанні індивідуальних навчальних планів та програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами». Посаду асистента вчителя передбачено Типовими штатними нормативами загальноосвітніх навчальних закладів, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки від 06.12.2010р. №1205.

У листі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту №1/9-675 від 25.09.12 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» зазначено, що асистент вчителя забезпечує соціально-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами: разом з учителем класу виконує навчальні, виховні, соціально-адаптаційні заходи, запроваджуючи ефективні форми їх проведення, допомагає дитині у виконанні навчальних завдань, залучає учня до різних видів навчальної діяльності; у складі групи фахівців бере участь у розробленні та виконанні індивідуальної програми розвитку дитини; адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини з особливими освітніми потребами.

Відповідно до цього листа асистент вчителя здійснює такі функції:

- **Організаційну:** допомагає в організації навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням; надає допомогу учням з особливими освітніми потребами в організації робочого місця; проводить спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб; допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю учня; співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та беруть участь у розробленні індивідуальної програми розвитку. Асистент учителя забезпечує разом з іншими працівниками здорові та безпечні умови навчання, виховання та праці. Веде встановлену педагогічну документацію.

- **Навчально-розвивальну:** асистент учителя, співпрацюючи з учителем класу, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів; здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів. Сприяє розвитку дітей з особливими освітніми потребами, поліпшенню їхнього психоемоційного стану. Стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі у науковій, технічній, художній творчості. Створює навчально-виховні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості у своїх силах і майбутньому.

- **Діагностичну:** разом із групою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку дітей з особливими освітніми потребами, оцінює навчальні досягнення учнів; оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку учня.

- **Прогностичну:** на основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини бере участь у розробленні індивідуальної програми розвитку.

- **Консультативну:** постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу; інформує вчителя класу та батьків про досягнення учня. Дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини,

захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

- Асистент учителя повинен мати комунікативні та організаційні здібності, здатність співчувати, співпереживати; ціннісні орієнтації, спрямовані на розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, на творчу педагогічну діяльність; він повинен мати навички вирішення конфліктних ситуацій.

Серія «Інклюзивне навчання»
Навчально-методичне видання

Колупаєва Алла Анатоліївна
Наконечна Лариса Михайлівна

Інклюзивне навчання: вибір батьків

Головний редактор *Ю. Єрмоєнко*
Відповідальний редактор *А. Литовченко*
Художній редактор *О. Демченко*
Технічний редактор *В. Мельник*

КН881001У. Підписано до друку 12.04.2018
Формат 70x100/16. Папір офсетний. Ум. друк. арк. 4,55
Наклад 3000 прим. Зам. № 19/05/1

ТОВ Видавництво «Ранок».
Свідоцтво ДК №5215 від 22.09.2016
61071, м. Харків, вул. Кібальчича, 27, к. 135

З питань реалізації звертатися:
м. Харків, тел.: (057) 727-70-80
e-mail: commerce@ranok.com.ua

Інтернет-магазин: www.ranok.com.ua
Тел.: (057) 727-70-90, (067) 546-53-73,
e-mail: pochta@ranok.com.ua,
61051, м. Харків, вул. Котельниківська, 5

Висновок державної санітарно-епідеміологічної експертизи
№ 602-123-20-1/27191 від 23.08.2017 р.

Надруковано ТОВ «СТЕАМ». м. Харків, вул. Гольдбергівська, 63
тел. 050-323-60-22, 095-972-38-19
e-mail: steam.printinghouse@gmail.com
<https://steam.kh.ua>